

COSMINA TIMOCE-MOCANU

A GUSTI-ISKOLA ÉS A MIGRÁCIÓ

Zoltán ROSTÁS – Florentina ȚONE (ed.): *Despre migrație și emigrație la români*, Editura Paideia, București, 2018, 366 oldal

A románok migrációjáról és emigrációjáról címmel Rostás Zoltán és Florentina Țone által összeállított és a bukaresti Paideia kiadónál 2018-ban megjelent kötet huszonöt írást tartalmaz, amelyek közös vonása az, hogy a Dimitrie Gusti társadalomtudományi iskola égisze alatt keletkeztek, és javarészt az *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, illetve a *Sociologie Românească* című időszakos kiadványokban jelentek meg eredetileg, 1933–1939 között.

A kötetben a migráció jelensége rendkívül változatos képen tárul elénk, mivel a különböző iskolákban formálódó, eltérő bibliográfiákhoz nyúló, eltérő kutatási módszerekkel és tapasztalatokkal rendelkező tizenkilenc szerző állandó jelleggel (Henri H. Stahl) vagy alkalmilag (P. Ștefănuță, I. Measnicov, Adrian Gh. Negrea, Romulus Cotaru) részt vett a Gusti-féle monográfiai kutatásokban, illetve a Károly herceg Kulturális Alapítvány csoportjaiban, később a Serviciul Social [Szociális Szolgálat] keretében kifejtett társadalmi célú intervenciók kampányokban (Florea Florescu, Gh. Retegan, Mircea Tiriung). Vannak közöttük már akkor elismert szakemberek, de olyan egyetemi hallgatók is, akik az 1936/37-es, illetve az 1937/38-as egyetemi évben a Henri H. Stahl vezette szociológiai monográfia szemináriumra (Viorel D. Trifa, Gh. I. Ciorănescu, Ion I. Berca, Cornelia M. Ionescu) vagy monográfiai kutatástechnikai szemináriumra jártak (Ion M. Iovescu, I. Rădulescu). E két utóbbi szerző a vizsgált közösség részese volt, úgymond beépült, a többiek viszont rövidebb időszakokban figyelték meg a közösségeket, mint például Philip E. Mosley amerikai történész és szociológus, aki nemcsak a falusi kultúrától, hanem a román kultúrától is teljesen idegen „távlati szemlélési módjával” jeleskedik. A szerzőkre vonatkozó e néhány pontosítás magyarázza az antológiába foglalt szövegek műfajbeli változatosságát: a Gusti-féle szociológiai elmélet jegyében született tanulmányok mellett a kifejezetten leíró, statisztikai elemzés, terepjelentés jellegű cikkek, vagy a nyilvános konferenciákat, illetve a falusiakkal folytatott beszélgetéseket rögzítő jegyzetek szerepelnek. Ezek tartalmában a szerkesztők a két világháború közötti román migráció négyrészes dimenzióját azonosították, amelyek meghatározták a kötet négyrészes szerkezetét.

Az *Emigrație – tur-retur* (Emigráció oda-vissza) című első rész hat tanulmányt tartalmaz az erdélyi román parasztok Amerikába vándorlásáról

a 20. század első három évtizedében. A folyamat általános sajátosságait Andrei Popovici román diplomata a nagyközönség számára is hozzáférhető módon ismerteti *A román származású amerikaiak* című prezentációban (*Americanii de origine română*, 129–148. p.), amelyet 1937 tavaszán Erdély több városában bemutattak. A statisztikai jellegű információkon kívül, a konzul enyhén egyszerűsített és regényes szemlélettel vázolja fel egy emigráns lehetséges útvonalát, kihangsúlyozva néhány mozzanatot, mint például: a származási ország elhagyása, utazás az óceánon túlra, hozzászokás az új életvitelhez és munkakörülményekhez, integrálódás az amerikai mintára megteremtett önsegítő csoportokba és egyházi közösségekbe, melyeknek, az új kontinensen létrehozott román sajtó mellett, jelentős identitástörző szerepük volt.

Az első résznek, de a teljes antológiának is a legjobban körvonalazott fejezetét a drăguși parasztok észak-amerikai kivándorlásáról szóló, az 1929 nyarán szervezett monográfiai kutatás kapcsán keletkezett írások alkotják, amelyeket Florentina Țone gondosan magyaráz az utószóban. Pontosabban *A drăgușiak amerikai kivándorlásának folyamata* című tanulmányban Adrian Gh. Negrea a jelenség 1901–1929 közötti alakulását követi nyomon és a Dimitrie Gusti féle társadalomtudományi rendszer alapján azonosítja a serkentő tényezőket: bizonytalan gazdasági helyzet, melynek oka az alacsony mezőgazdasági termelékenység, illetve a földterületek lakosságnövekedés miatti feldarabolódása és a helyiek vállalkozó és kalandos szelleme, amelyet megerősített az Osztrák–Magyar Monarchiában a 20. század elején kirobbant „valóságos emigrációs pszichózis”. A szerző ugyanakkor elemzi a kivándorlás statisztikáját, leírja a drăguși emberek foglalkozását és mindennapjait az Amerikai Egyesült Államokban, felvillantja hazatérésük okait, valamint a szülőfalura gyakorolt hatásukat. A szerző leírja a visszavándorlók „konzervatív szellemét”, akik otthon visszatértek régi viseletükhöz és egykori foglalatosságaikhoz, de falubelijeik sorában érvényre juttatták „a törvények kultuszát”, „az esztétikus és kényelmes lakások építése iránti törekvést” és a szociális érzékenység gondolatát „az amerikai drăgușiak segítségnyújtási és kulturális alapja” révén (*Procesul de emigrare a drăgușenilor în America*, 11–53. p.). A Romulus Cotaru (*Etica Drăgușenilor. Criteriile morale și filosofia practică în satul Drăguș*, 55–102. p.) és Ion Altenliu (*Societatea „Fond de ajutor și cultură al Drăgușenilor Americani”*, 103–116. p.) által jegyzett írások részletezik az olvasó számára a Negrea által elemzett jelenségek árnyalatait azáltal, hogy különös figyelmet fordítanak a migrációs dokumentumok speciális kategóriájára, és pedig a falusiak írásaira. Az Amerikai Drăgușiak Segítségnyújtási és Kulturális Alapja alapító ülésének jegyzőkönyve (Ohio, 1918. június 2.), e társaság alapszabálya és a levelek, amelyeket 1914-ben küldtek a faluba, arról szólnak, hogy hogyan élték meg maguk a szereplők a migráció tapasztalatát, illetve hogyan mesélték el számukra érthető módon.

Az egyéni migrációnak dedikált második részben Henri H. Stahl gyorsíró terepjegyzetéből megtudjuk, hogy *Hogyan szökött át az országba, télen, a hegyeken át Ion Poparad Drăguşból, a magyar csendőröktől való félelmében* (Cum a fugit Ion Poparad din Drăguş, iarna peste munţi în ţară, de frica jandarmilor unguri, 151–155. p.), de Mircea Tiriungnak az *Egy munkát kereső besszarábiairól* szóló rövid kommentárjáról is tudomást szerzünk (Un basarabeian în căutarea de lucru, 157–160. p.). A hátralevő hét tanulmány azt példázza, hogy bizonyos mesterségek űzése arra kényszerítette egyes falvak lakosságát, hogy jövedelmük biztosítása vagy kiegészítése céljából magányosan, szezonmunkásként elvándoroljanak. Az ilyen típusú migrációról a Mócvidék a legismertebb, ahol a lakosok deszkával, zsindegyel és fából készült háztartási cikkekkel folytattak nagyszabású kereskedelmet, illetve ácsok, kádárok voltak. Például a Florea Florescu által a királyi diákcsoport Vidrán folytatott kutatásai alkalmával készített statisztikák szerint 1936-ban a férfiak 83,67%-a az országban utazgatott a megélhetősége érdekében, s ez olyan súlyos szociális következményekkel járt, amelyeket – a szerző véleménye szerint – az állami vezetés nem hagyhatott figyelmen kívül, s ebből adódik azon beavatkozási politikák bátorítása is, amelyek eredménye: „a. a felháborítóan magas erdészeti szabálysértések megszüntetése; b. az élet szabályozása azáltal, hogy a lakosságot elhanyagolt foglalkozások: gyümölcsstermesztés és állattenyésztés felé irányították” (Vidra. Vânătorii şi melteşugarii ambulanţi, 175–186. p., idézet: 184. p.). A csoport által kutatott másik hegyvidéki településen, a Cibes völgyi Kiskajánban vándorfoglalkozások fejlődtek ki, mint például: a hagyományos viselet kellékeinek előállítás, amelyet Gh. Bucurescu ír le (Ocupaţii anexe ale locuitorilor din Căianul/Mic, Someş. Voştinăritul, 217–224. p.), vagy a sajátosan női foglalkozások: a „túróhordás” és „gyapjúgyűjtés”, amelyeket Gh. Retegan tanulmányoz (Ocupaţii anexe ale locuitorilor din Căianul-Mic, Someş. Strânsul de lână şi brânză, 203–216. p.). További két tanulmány a Dâmboviţa megyei Lunca településen lakó, pálinkakészítő kellékeket és szőnyegeket gyártók és eladók, illetve az Olt megyei Spineniben lakó régiségkereskedők (a falusi gazdaságokból disznószórt felvásárlók, akik ezért ékszeret, tükröt és egyéb apró tárgyakat adtak) vándorlásairól szól, mely tanulmányok szerzői, Gheorghe I. Ciorănescu (Lunca, satul de fabricanţi şi negustori de preşuri şi velinţe din Dâmboviţa, 195–201. p.) és Ion M. Iovescu (Marchitanii din comuna Spineni-Olt, 225–232. p.) hangsúlyosan foglalkoznak ezen időszakos vándorlásnak a falura gyakorolt pozitív és negatív hatásával.

Az antológia harmadik részébe tagolt írások, amint a cím is jelzi, a munkacélú migrációt (*Migraţie pentru muncă*) elemzik. Ez alkalommal azon parasztcsoportok életét írják le, amelyek falvaikból bizonyos idősakra idénymunkára elvándorolnak, hogy munkájukkal pénzt vagy ritkábban mezőgazdasági, illetve élelmiszerterméket keressenek. Ezek az idényszerű elmozdulások rendszerint városi települések irányában történtek, például a Gorj megyei

arcani lakosok elvándorlása, akiket a kőolajiparban vagy a bukaresti Északi pályaudvaron hordárként, illetve a fővárosi éttermekben pincérként foglalkoztattak, viszont van példa a falusi környezetbe való migrációra is, mint a máramarosi Cuheából származó aratónők, vagy az Ilfov megyei Slobozia-Clinceni helységekből származó román kertészek, vagy a huși bolgárok, nemkülönben a besszarábiai mezőgazdasági munkások. Az 1939 tavaszán történt kutatás alkalmával sok ilyen példára lelt Petre Ștefănuță Dobrudzsában, s ennek alapján érvel olyan állami szociálpolitika mellett, amelyek megfelelő életfeltételeket biztosítanak Besszarábia déli megyéiben (*Muncitorii agricoli basarabeni în Dobrogea*, 259–272. p.).

A kötet utolsó része a *Migrație „descălecare” („Hongfoglaló” migráció)*, tehát a más helységben végleg letelepedő lakosság kollektív vándorlásáról szól. Cornelia M. Ionescu a Vâlcea megyei Vaideeni helység „*ungureni/magyarságból valók*”-nak nevezett lakosairól ír (*Ungurenii de la Vaideeni-Vâlcea*, 287–294. p.), I. Measnicov pedig *A Beszterce-Naszód megyei Leș helységben történt faluközi lakosságcserét* befolyásoló tényezőket elemzi (*Schimbul de populație între sate, la Leșu-Năsăud*, 345–350. p.). A nomád arománok társadalmi és gazdasági szervezeti egységeiről és dinamikájukról Constantin Noe szolgáltató összefoglaló adatokat *A nomád arománok ősi intézménye* című tanulmányában (*Celnicii și fâlcarea, o instituție milenară a aromânilor nomazi*, 337–344. p.). És végül, a terepen végzett kutatás alapján a *Pojarevo, egy timokvölgyi román kolónia Dél-Dobrudzsában* (*Cusuiul de Vale, o colonie de români timoceni din Cadrilater*, 295–321. p.) és a *Kaliakra-fok körüli telepések* (*Coloniștii din jurul capului Caliacra*, 323–335. p.) című írásokban, a bevándorlók nyomorúságát látva, Florea Florescu és Sergiu Ludescu keményen elítéli a hatóságok visszaéléseit az 1930. július 17-i törvény alkalmazásában.

A kötet szerkesztőire vonatkozó észrevételek felsorolását lezárva meg kell állapítanom, hogy *A románok migrációjáról és emigrációjáról* szóló kötet azon túl, hogy a két világháború közötti társadalomtörténet szempontjából rendkívül fontos lehet és felkeltheti – amint ezt előszavában Rostás Zoltán is megjegyezte – „a faluszociológia, a gazdasági, regionális, koloniális szociológia iránt érdeklődő kutató” figyelmét (6. p.), nemkülönben az etnológusok számára is érdekesítő olvasmány lehet. Az etnográfusok feledésbe merült kézművességekről, fafeldolgozási és méhészeti eszközökről, mezőgazdasági gyakorlatokról, falusi építészetéről stb. szerezhethetnek információkat. A folkloristák megállapíthatják, hogy az antológiában foglalt szövegek szerzői népszokásokat írtak le, több népművészeti műfajt – aratódalokat, ráolvasásokat, balladákat, szerelemről és elidegenedésről szóló verseket, csujogatókat, közmondásokat – jegyezték le, részletezve a továbbadási módszereket és a körülményeket, amelyek között a lejegyzetteket alkalmazták. A kötetet olvasva mindannyian árnyalt képet alkothatnak a folyamatosan változó, az új irányt nyitott és rendkívül mozgékony román falvakról,

ami lehetővé teszi számunkra, hogy magunk mögött hagyjuk a két világháború közötti szakirodalom által klisészerűen terjesztett idilli, atemporális és statikus víziókat.

(Fordította: Bara Hajnal)